

ISSN-2229-4929

ISSN- 2229-4929

Peer Reviewed

Akshar Wangmay

International Research Journal

UGC-CARE LISTED

Special Issue - IV
Interdisciplinary View on Social, Economic, Educational,
Management, Environmental, Research, Language and
Sustainable Development in Covid-19 Pandemic Situation

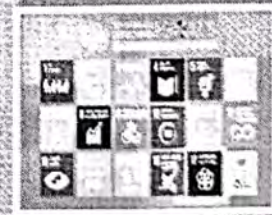
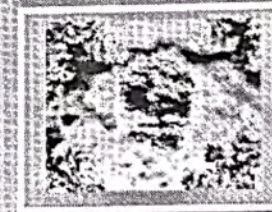
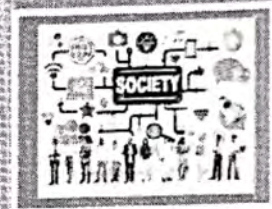
January 2021

Chief Editor : Dr. Nanasaheb Suryawanshi

Executive Editor : Prof. Kartik R. Patil

Principal,
Rashtrasant Tukdoji College, Chimur
Ta-Chimur, Dist-Chandrapur (Maharashtra)

Co-Editor : P. M. Rajurwade

Address
'Pranav', Rukmenagar,
Thodga Road, Ahmadpur, Dist- Latur 413515 (MS)

PRINCIPAL
f.S.S's. Smt. V.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Desai Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule

मराठवाडा विद्यापीठ नामांतर चळवळीचे ऐतिहासिक अवलोकन

शरद बाबुराव सोनवणे

सहाय्यक प्राध्यापक - राज्यशास्त्र विभाग, श्रीमती विमलबाई उत्तमराव पाटील कला व कै. डॉ. भास्कर सदाशिव देसले विज्ञान महाविद्यालय,
साक्री जि. धुळे

ई-मेल - sharadpolsci@gmail.com

सारांश (Abstract)

मराठवाड्यातील औरंगाबाद शहरात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांनी मिलिंद महाविद्यालयाची स्थापना करून गोरगरीब शोषित, वंचित, पीडित, दलित जनतेस उच्च शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून दिली. त्यानंतर औरंगाबाद येथे विद्यापीठ स्थापनेचा निर्णय झाला असताना, या विद्यापीठास योग्य असे नाव देण्यासाठी ज्या काही नावांचा विचार झाला होता, त्यात डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे देखील नाव होते. मात्र या विद्यापीठास 'मराठवाडा' हे प्रादेशिक अस्मितादर्शक नाव देण्याचा निर्णय झाला, परंतु डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे मराठवाड्यातील शैक्षणिक कार्य लक्षात घेऊन त्यांचे नाव या विद्यापीठास द्यावे अशी मागणी नंतरच्या काळात पुढे आली त्यास महाराष्ट्र शासनाने सकारात्मक प्रतिसाद देत विधिमंडळात विद्यापीठ नामांतराचा ठराव पारित केला त्यानंतर मात्र मराठवाड्यात नामांतरवादी विरुद्ध नामांतर विरोधक असे दोन गट पडले आणि संघर्ष सुरू झाला. त्या संघर्षाला हिंसक वळण देखील लागले. नामांतरवादी दलित जनता डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या नावात 'दलित अस्मिता' पाहत होती तर नामांतर विरोधक मराठवाडा या प्रादेशिक अस्मितेस पुढे देण्यास तयार नव्हते. अखेरीस मराठवाडा विद्यापीठाच्या नामांतराऐवजी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ असा नामविस्तार करण्याचा निर्णय शासनाने घेतला आणि दोन्ही बाजूंचे समाधान करण्याचा प्रयत्न केला. प्रस्तुत शोधनिबंधात या मराठवाडा विद्यापीठ नामांतर चळवळीचे ऐतिहासिक अवलोकन करण्याचा प्रयत्न केला आहे.

प्रस्तावना

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर 1949 मध्ये औरंगाबादला आले असतांना त्यांना मराठवाड्यात उच्च शिक्षणाची दुरावस्था असल्याचे दिसले होते. म्हणून त्यांनी मराठवाड्यातील शैक्षणिक मागासलेपण दूर करण्याच्या हेतूने 1950 मध्ये औरंगाबादला मिलिंद कॉलेजची स्थापना केली. म्हणून मराठवाड्यात उच्च शिक्षणाचा पाया घालण्याचे श्रेय डॉ. आंबेडकर यांच्याकडे जाते. तसेच मराठवाड्यात विद्यापीठ स्थापनेची गरज असल्याचे देखील त्यांचे मत होते. पुढे 1958 मध्ये औरंगाबादला मराठवाडा विद्यापीठ स्थापन झाले. तत्पूर्वी 1957 मध्ये विद्यापीठाला कोणते नाव द्यावे हे ठरविण्यासाठी नेमलेल्या न्या. पळ्ण्टकर यांच्या अध्यक्षतेखालील समितीमधील सदस्य असलेले प्राचार्य म. भि. चिटणीस यांनी औरंगाबाद येथील विद्यापीठाला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव देण्याची सूचना मांडली होती पण त्यावर एकमत न झाल्याने विद्यापीठाला 'मराठवाडा विद्यापीठ' असे प्रादेशिक अस्मितादर्शक नाव देण्यात आले.

मराठवाडा विद्यापीठाच्या स्थापनेनंतर एकोणीस-वीस वर्षांनी महाराष्ट्रातील विशेषतः मराठवाड्यातील पुरोगामी, डाव्या व आंबेडकरी विचारांच्या कार्यकर्त्यांनी आणि दलित जनतेने मराठवाडा विद्यापीठाचे नामांतर करून त्यास डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव देण्याची मागणी तत्कालीन मुख्यमंत्री वसंतदादा पाटील यांच्याकडे केली त्यावर सकारात्मक विचार करण्याचे आश्वासन मुख्यमंत्र्यांनी दिल्यानंतर नामांतरवाद्यांनी यासाठी आंदोलन सुरू केले. याप्रकारे 1977 पासून सुरू झालेल्या नामांतर चळवळीला अखेर यश येऊन 14 जानेवारी 1994 रोजी मराठवाडा विद्यापीठाचा 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ' असा नामविस्तार झाला. याप्रकारे नामांतराच्या मुद्द्यावरून ज्या अस्मितांचा संघर्ष निर्माण झाला होता, त्याचे ऐतिहासिक विश्लेषण करण्याचा प्रयत्न प्रस्तुत शोध निबंधात करण्यात आलेला आहे.

मराठवाडा विद्यापीठ नामांतर चळवळीची ऐतिहासिक पार्श्वभूमी

मराठवाडा पूर्वी निजाम राजवटीच्या आधिपत्याखाली असल्यामुळे सामाजिक, आर्थिक, औद्योगिक व शैक्षणिक दृष्ट्या अतिशय मागासलेला होता. म्हणून हा विभाग शैक्षणिकदृष्ट्या प्रगत व्हावा यासाठी डॉ. आंबेडकरांनी औरंगाबाद येथे 1950 मध्ये मिलिंद महाविद्यालयाची स्थापना करतवेळी महाविद्यालयाच्या उद्देशपत्रिकेत 'मराठवाड्यातील कनिष्ठ - मध्यमवर्गातील मुलांना, अनुसूचित जाती-जमातीच्या व विमुक्त भटक्या जाती-जमातीच्या मुलांना उच्च शिक्षणाची संधी देणे हे ध्येय समाविष्ट केले होते. 1 त्यावेळी मिलिंद महाविद्यालयाच्या पायाभरणी प्रसंगी गोविंदभाई श्रीफ व माणिकचंद पहाडिया यांच्या नेतृत्वात एक शिष्टमंडळ बाबासाहेबांच्या भेटीला आले होते. त्यांनी बाबासाहेबांची बोलताना विचारले होते की आपण सुरू करत असलेले महाविद्यालय याठिकाणी चालेल का? त्यावेळी बाबासाहेब म्हणाले होते की, येथे केवळ एक महाविद्यालय सुरू करून चालणार नाही तर याठिकाणी एक विद्यापीठही उभारले जावे अशी माझी तीव्र इच्छा आहे. 2 यावरून डॉ. आंबेडकरांचा मराठवाड्यातील मागास व शिक्षणापासून वंचित असलेल्या लोकांना शिक्षणाची संधी उपलब्ध करून देण्याची दृढ दिसून येत. त्यामुळेच मिलिंद महाविद्यालयाच्या स्थापनेनंतर अवघ्या 8 वर्षांतच औरंगाबाद येथे दि. 23 ऑगस्ट 1958 रोजी 'मराठवाडा विद्यापीठ' स्थापन झाले.

मराठवाडा विद्यापीठाच्या स्थापनेसाठी 27 एप्रिल 1957 मध्ये शासनाने नेमलेल्या केलेल्या न्या. पळ्ण्टकर समितीने शासनाला स्वतंत्र विद्यापीठ स्थापनेची शिफारस करतानाच विद्यापीठासाठी ज्या नावांची शिफारस केली होती, त्यात औरंगाबाद, पैठण, प्रतिष्ठान, दौलताबाद, देवगिरी, अजिंठा, शालिवाहन व सातवाहन या स्थळवाचक नावांबरोबरच 'छत्रपती शिवाजी महाराज' व 'डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर' या

PRINCIPAL
T.S.S. Smt. V.U. Patil Arts &
Late Dr. B.S. Dhasale Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule

दोन महनीय व्यक्तींच्या नावांचा देखील समावेश होता. पण अखेरीस सर्व नावे मागे पडून विद्यापीठासाठी प्रदेशवाचक 'मराठवाडा' हे नाव स्वीकारले गेले. 3 दरम्यानच्या काळात कुरूक्षेत्र विद्यापीठास 'डॉ. बी. एन. चक्रवर्ती' यांचे नाव तर दक्षिणेतील मदुराई येथील विद्यापीठाला 'कामराज नायर' हे नाव देण्यात आले. तसेच राहुरी येथील कृषी विद्यापीठाला 'महात्मा फुले' यांचे तर अकोला येथील कृषी विद्यापीठाला 'पंजाबाव देशमुख' यांचे नाव देण्यात येऊन विद्यापीठांना व्यक्तींची नावे देण्याची प्रथा सुरू झाली. परिणामी औरंगाबाद येथील मराठवाडा विद्यापीठाला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे नाव देण्याची मागणी पुढे आली. 4 ती रास्त देखील होती. शिक्षणापासून वंचित, उपेक्षित व मागासलेल्या मराठवाड्यातील सर्वसामान्य जनतेच्या मुलांसाठी डॉ. आंबेडकरांनी औरंगाबाद येथे मिलिंद कॉलेजची स्थापना करून मराठवाड्याच्या शैक्षणिक विकासाला चालना दिली होती. त्यांचे हे ऋण मानून 1974 ते 1976 याकाळात दलित संघटनांकडून मराठवाडा विद्यापीठाला डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे नाव देण्याची मागणी करण्यात आली. ही मागणी प्रथम कोणी केली याविषयी वेगवेगळे दावे असून 26 जून 1974 रोजी रिपब्लिकन विद्यार्थी संघाने ही मागणी केली असा एक दावा आहे, तर 10 एप्रिल 1976 रोजी 'दलित पॅथर'ने औरंगाबाद येथे रीतसर ठराव करून ही मागणी केल्याचा दुसरा दावा आहे. मात्र 1977 मध्ये खऱ्या अर्थाने या मागणीस चळवळीचे स्वरूप प्राप्त झाले. 5

मराठवाडा विद्यापीठ नामांतर चळवळीची वाटचाल

महाड येथे दि. 1 मे 1977 रोजी चवदार तळे सत्याग्रह स्मृतिदिन निमित्त तत्कालीन मुख्यमंत्री वसंतदादा पाटील यांच्या उपस्थितीत एक कार्यक्रम आयोजित करण्यात आला होता. त्यावेळी दलित पॅथरच्या कार्यकर्त्यांनी मराठवाडा विद्यापीठाच्या नामांतराविषयी त्यांच्याशी चर्चा केली आणि औरंगाबाद परिसरामध्ये डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे कार्य पाहता या विद्यापीठाला त्यांचे नाव देण्याची मागणी केली त्यास तत्कालीन मुख्यमंत्री वसंतदादा पाटील यांनी अनुकूलता दर्शविल्यामुळे दलित पॅथरने नामांतराचा प्रश्न अग्रक्रमाने आपल्या कार्याचा भाग बनविला. त्यासाठी दलित पॅथर, युवक क्रांती दल, विद्यार्थी कृती समिती, जातपात तोडक मंडळ, दलित युवक आघाडी, विद्यार्थी पदव्युत्तर संघटना इत्यादी संघटनांनी एकत्र येऊन दि. 7 जुलै 1977 रोजी औरंगाबाद मध्ये 'मराठवाडा विद्यापीठ नामांतर कृती समिती' स्थापन केली. 6 या समितीने 2 जुलै 1977 रोजी तत्कालीन शिक्षणमंत्री प्रतिभाताई पाटील यांच्याकडे विद्यापीठाचे नामांतर त्वरित हावे अशी मागणी केली. तर 12 ऑगस्ट 1977 रोजी मुंबई येथे मंत्रालयावर समितीने मोर्चा काढून मुख्यमंत्र्यांना विद्यापीठ नामांतराच्या मागणीचे निवेदन दिले. मुख्यमंत्र्यांनी त्याचे स्वागत करत जनतेकडून अशी मागणी आल्यास नामांतर करता येईल असे आश्वासन दिले. यानंतर नागरी समितीने 24 सप्टेंबर 1977 रोजी औरंगाबाद मध्ये मोर्चा काढल्यानंतर 2 ऑक्टोबर 1977 रोजी दलित पॅथरनेही औरंगाबाद शहरात चप्पल मोर्चा काढला. पुढे 29 जून 1978 पासून नामांतरासाठी राज्यव्यापी चळवळ सुरू झाली. 7

विधिमंडळाची विद्यापीठ नामांतर प्रस्तावास मंजूरी: नामांतर विरोधी कृती समितीची स्थापना

24 व 27 फेब्रुवारी 1978 दरम्यान महाराष्ट्र विधानसभेच्या निवडणुका होऊन 11 मार्च 1978 रोजी वसंतदादा पाटील पुन्हा मुख्यमंत्रीपदी विराजमान झाले. परंतु अवघ्या तीन-चार महिन्यातच शरद पवारांनी विरोधी पक्षांसोबत हातमिळवणी करून 'पुलोद सरकार' स्थापन करून ते स्वतः मुख्यमंत्री बनले. 'पुलोद सरकार'मधील सर्वच घटक पक्षांचा नामांतराला पाठिंबा असल्यामुळे मुख्यमंत्री शरद पवार यांनी स्वतः 27 जुलै 1978 रोजी नामांतराचा ठराव विधानसभेत मांडला आणि त्याच दिवशी राज्य विधिमंडळाच्या दोन्ही सभागृहात त्यावर सविस्तर चर्चा होऊन तो ठराव संमत करण्यात आला. विधिमंडळात नामांतराचा ठराव संमत होताच मराठवाड्यात नामांतर विरोधी कृती समितीची स्थापना करण्यात आली. मराठवाड्याला स्वतंत्र अस्मिता असल्यामुळे मराठवाडा हे नाव बदलून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे नाव विद्यापीठाला देऊ नये अशी या समितीची भूमिका होती. मराठवाड्यातील बहुसंख्य वृत्तपत्रे या समितीच्या बाजूने उभी राहिली त्यातून संपूर्ण मराठवाड्यात दंगलीचा आगडोंब उसळला. 9 त्या दंगलीमध्ये सार्वजनिक मालमत्तेची मोठ्या प्रमाणावर हानी झाली. नामांतर विरोधकांमध्ये एकीकडे अनंतराव भालेराव, गोविंदभाई श्रॉफ असे मराठवाडा मुक्ती आंदोलनाचे नेतृत्व करणारे नेते होते तर दुसरीकडे दलितांच्या वाढत्या राजकीय शक्तीला विरोध करणारे स्थानिक पुढारी होते. या पुढाऱ्यांनी नामांतर विरोधी लढ्याची सूत्रे हाती घेतल्यामुळे जातीय अस्मिता उफाळून येऊन हिंसाचाराला सुरुवात झाली. संतप्त दंगेखोरांनी दलितांना लक्ष करून दलितांच्या वस्त्या जाळल्या. पोचीराम कांबळे, जनार्दन भोवाडे, दिवाकर थोरात, चंदन कांबळे हे तरुण मारले गेले. तर गोविंदराव भुरेवार या फौजदाराला जिवंत जाळण्यात आले. याप्रकारे दलितांवर विविध प्रकारचे अत्याचार सुरू झाले. 10 व वातावरण हिंसक बनले. मराठवाड्यातील ह्या हिंसक उद्रेकाच्या पार्श्वभूमीवर सर्व घटकांना विश्वासात घेऊनच नामांतराच्या ठरावाची अंमलबजावणी केली जाईल, असे मुख्यमंत्र्यांनी जाहीर केल्यावर दंगली थांबल्या परंतु त्यामुळे नामांतराचा प्रश्न मात्र तसाच भिजत पडला पण तरीही दलित जनता मात्र स्वस्थ बसली नाही व त्यांनी नामांतराचा प्रश्न ज्वलंत ठेवला

मराठवाडा विद्यापीठ नामांतराचा प्रश्न: अस्मितांचा लढा

नामांतराच्या ठरावाची अंमलबजावणी लांबणीवर पडू लागल्यामुळे 1979 च्या डिसेंबर महिन्यात दलित नेत्यांनी पुन्हा आंदोलन सुरू केले. 6 डिसेंबर 1979 रोजी प्रा. जोगेंद्र कवाडे यांनी नागपूर ते औरंगाबाद असा 'लॉग मार्च' सुरू केला. तर रा. सु. गवई यांनी मुंबईत 'जेलभरो आंदोलन' सुरू केले. मात्र 1980 पासून 1988 पर्यंतच्या काळात नामांतर आंदोलन बऱ्याच प्रमाणात विस्कळीत राहिले पण जुलै 1988 मध्ये नामांतराच्या मागणीसाठी विधानभवनावर आलेल्या मोर्चाद्वारे, तसेच 6 डिसेंबर 1988 रोजी डॉ. आंबेडकर यांच्या महापरिनिर्वाण दिनाच्या दिवशी दिल्लीत संसदेसमोर करण्यात आलेल्या निदर्शनांद्वारे या आंदोलनाने पुन्हा एकदा उचल खाल्ली त्यामुळे डॉ. आंबेडकर

यांच्या 1990 या जन्मशताब्दी वर्षात नामांतर चळवळीने आणखी जोर धरला।। याप्रकारे नव्वदच्या दशकात नामांतराचा प्रश्न अधिकच पेटल्यावर नामांतर विरोधक देखील अधिक सक्रिय झाले. कोणत्याही परिस्थितीत नामांतर होऊ देणार नाही अशी भूमिका त्यावेळी शिवसेनेने घेतली. शिवसेनाप्रमुख बाळासाहेब ठाकरे यांनी मराठवाड्यातील (नामांतरविरोधी) जनतेला पाठिंबा देण्यासाठी 18 डिसेंबर 1993 रोजी मराठवाडा बंदची घोषणा केली होती. या बंदला फार मोठा प्रतिसाद मिळाला. तसेच शिवसेनेचे मुखपत्र असलेल्या 'सामना' या वृत्तपत्रात 'नामांतर लादले तर बाद राखा!' असा अग्रलेख लिहिला गेला. तसेच पुढे या विषयावर महाराष्ट्राचे मुख्यमंत्री शरद पवार आणि बाळासाहेब ठाकरे यांची भेट देखील झाली, पण त्यातून काहीच निष्पन्न झाले नाही. मराठवाड्याचे नेते गोविंदभाई श्रॉफ यांनी त्यांची नामांतर विरोधाची भूमिका कायम असल्याचे फुहा एकदा जाहीर केले. त्यानंतर रिपब्लिकन नेते रामदास आठवले यांनी बाळासाहेब ठाकरेची भेट घेतली, पण बाळासाहेबांनी त्यांना स्पष्ट सांगितले की कोणत्याही परिस्थितीत नामांतर होऊ देणार नाही।२

अशाप्रकारे नामांतराचा हा प्रश्न मराठवाडा ही 'प्रादेशिक अस्मिता आणि डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या नावात लपलेली 'दलित अस्मिता' अशा दोन अस्मितांमधील संघर्ष होता. निजामाच्या तावडीतून मराठवाडा मुक्त करण्यासाठी प्रदीर्घ काळ चाललेल्या संघर्षात शेकडो लोकांचे बळी गेले असल्यामुळे मराठवाडा या प्रादेशिक अस्मितेला एक धार होती. नामांतराला विरोध करणारे बहुतेक नेते पुरोगामी विचारांचे होते व डॉ. आंबेडकरांच्या नावास त्यांचा विरोध नव्हता मात्र मराठवाडा हे नाव फुसूर डॉ. आंबेडकरांचे नाव देण्यास त्यांचा विरोध होता.।३

एकंदरीत मराठवाडा विद्यापीठाला डॉ. आंबेडकर यांचे नाव देण्याला दोन पातळ्यांवर विरोध होता एकतर सर्वार्थ आणि खेड्यापाड्यातल्या सरंजामदारांचा त्यांच्या जाती श्रेष्ठतेच्या अहंकारातून असलेला विरोध व दुसरीकडे मराठवाड्याची अस्मिता बाळगणाऱ्यांचा विरोध. ही मंडळी दलितविरोधी किंवा डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर नव्हती, मात्र त्यांची भूमिका अशी होती की, डॉ.आंबेडकरांचे शैक्षणिक कार्य औरंगाबादपुढे मर्यादित आहे. तर त्यांच्यापेक्षा अधिक व्यापक शैक्षणिक कार्य व मराठवाड्याला निजामशाहीच्या जोखडातून मुक्त करण्याचे कार्य स्वामी रामानंद तीर्थ यांनी केलेले असल्यामुळे मराठवाडा विद्यापीठाला खरेतर त्यांचेच नाव देणे योग्य आहे. मात्र 'मराठवाडा' हे या प्रदेशाची अस्मिता असणारे नावच कायम ठेवण्याचा स्वामी रामानंद तीर्थ यांची इच्छा असल्यामुळे त्यांचेही नाव विद्यापीठाला देण्यात आले नाही. त्यामुळे डॉ.आंबेडकरांचे नाव विद्यापीठास देऊ नये असा मतप्रवाह निर्माण झाला.।४ याप्रकारे नामांतराचा प्रश्न हा 'दलित अस्मिता' व 'प्रादेशिक अस्मिता' यामधील खरा संघर्ष होता.

मराठवाडा विद्यापीठाचा नामविस्तार : समाधानकारक तोडगा

नामांतराचा प्रश्न सोडविण्यासाठी राज्य सरकारने हालचाली सुरू करून डॉ.बापूसाहेब काळदाते यांच्या अध्यक्षतेखाली सर्वपक्षीय समिती स्थापन केली. या समितीच्या प्रयत्नांना यश मिळाले व सर्व बाजूंचे समाधान होईल अशा प्रकारचा तोडगा निघून डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ' असा नामविस्तार मान्य करण्यात आला. तत्कालीन मुख्यमंत्री शरद पवार यांनी 14 जानेवारी 1994 रोजी अधिकृतपणे या नामविस्ताराची घोषणा केली. त्याचबरोबर नांदेड येथे स्वतंत्र विद्यापीठाची घोषणा करण्यात येऊन या विद्यापीठाला मराठवाडा मुक्ती संग्रामातील अग्रणी नेते स्वामी रामानंद तीर्थ यांचे नाव देण्याचे निश्चित केल्याचे जाहीर केले।५ अशाप्रकारे तत्कालीन मुख्यमंत्री शरद पवार यांनी मराठवाडा विद्यापीठाच्या नामांतराऐवजी नामविस्तार करून मोठ्या मुत्सद्देगिरीने हा प्रश्न सधेविला.

समारोप व निष्कर्ष

साधारणतः 1978 ते 1994 यादरम्यान 16 वर्षे मराठवाडा विद्यापीठाला डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांचे नाव देण्यासाठी नामांतर आंदोलन चालले. नामांतराचा मुद्दा दलितानां दलित अस्मितेचा मुद्दा बनवून त्याला सामाजिक परिवर्तनाचा लढा देखील मानले दुसऱ्या बाजूला नामांतर विरोधक नामांतराच्या प्रश्नाकडे प्रादेशिक अस्मिता व वर्ग-जात श्रेष्ठ-कनिष्ठतेच्या दृष्टिकोनातून पाहत होते. यामुळे नामांतराचा प्रश्न हिंसक वळणावर गेला. तसेच नामांतराच्या प्रश्नाने पुरोगामी महाराष्ट्रातील विशेषता मराठवाड्यातील सामाजिक स्वास्थ्य बिघडवले आणि दलित-सर्वार्थ यांच्यामध्ये तणाव निर्माण झाला. अखेर नामांतरवाद्यांच्या अथक प्रयत्नानंतर 14 जानेवारी 1994 रोजी महाराष्ट्र शासनाने मराठवाडा विद्यापीठाच्या नामांतराऐवजी 'डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर मराठवाडा विद्यापीठ' असा नामविस्तार करून नामांतराचा प्रश्न दोन्ही बाजूंचे समाधान होईल अशा पद्धतीने सोडविला.

संदर्भसूची

1. गजानन गजभिये, 'भारतीय रिपब्लिकन पक्ष बहुजन महासंघाची भूमिका आणि राजकारण, वेदमुद्रा प्रकाशन, अमरावती, 2011, पृ.107
2. https://mr.wikipedia.org/wiki/नामांतर_आंदोलन
3. <https://www.loisatta.com/vishesh-news/renam-day-celebration-of-dr.babasaheb-ambekar-marathwada-university-1060715/>
4. उपरोक्त, गजानन गजभिये, 'भारतीय रिपब्लिकन पक्ष बहुजन महासंघाची भूमिका आणि राजकारण, पृ.107,108
5. सुहास कुलकर्णी व मिलिंद चंभानेरकर, 'असा घडला भारत 1947-2012' रोहन प्रकाशन, पुणे, पृ.447
6. उपरोक्त, गजानन गजभिये, 'भारतीय रिपब्लिकन पक्ष बहुजन महासंघाची भूमिका आणि राजकारण, पृ.108
7. उपरोक्त, गजानन गजभिये, 'भारतीय रिपब्लिकन पक्ष बहुजन महासंघाची भूमिका आणि राजकारण, पृ.109

PRINCIPAL
T.S.S.'s. Smt. V.U. Patil Arts &
Science College
Sakri, Tal. Sakri, Dist. Dhule

8. रविकिरण साहे व मिलिमा साहे, 'महाराष्ट्राचे शासन व राजकारण', दायमंड पब्लिकेशन्स, पुणे, 2009, पृ 117
9. उपरोक्त, रविकिरण साहे व मिलिमा साहे, 'महाराष्ट्राचे शासन व राजकारण', पृ.117
10. उपरोक्त, सुहास कुलकर्णी व मिलिंद चंभानेकर 'असा घडला भारत 1947-2012' पृ 447
11. उपरोक्त, सुहास कुलकर्णी व मिलिंद चंभानेकर 'असा घडला भारत 1947-2012' पृ 447
12. योगेंद्र ठाकूर (संपा), 'शिवसेना @ 50 (50 वर्षांचा मराठी अखिलेखा आणि हिंदुत्वाचा तदर्थ', आर्षोद प्रकाशन, मुंबई, 2016, पृ 84,85
13. उपरोक्त, रविकिरण साहे व मिलिमा साहे, 'महाराष्ट्राचे शासन व राजकारण', पृ.165
14. <https://maharashtratimes.indiatimes.com/-/articleshow/5878834.cms>
15. उपरोक्त, सुहास कुलकर्णी व मिलिंद चंभानेकर 'असा घडला भारत 1947-2012' पृ 448